

Kolozsi László

Comics-Xerxész

GEORG FRIEDRICH HÄNDEL: XERXÉSZ

Az Operaházban látható mű Kovalik Balázs *Xerxésze*. Nem Händel. Az más kérdés, hogy amit hallunk, az Händel-e (most tekintsünk el attól, hogy Händel szemérmetlenül mindenestül ellopta a Londonból éppen távozó Bononcini művét, és ezzel a zeneirodalom egyik legpofátlanabb tettét követte el). Kovalik nem egyszerűen egy *opera seria*-paródiát rendezett meg, hanem Silvio Stampiglia librettója alapján a maga *Xerxész*-képregény-adaptációját. (Műve a vágások és darabolások következtében jó negyvenöt perccel rövidebb is Händelénél.) Megálmodott egy világot, annak minden részletét és – a nagyon erős háttérszínnek miatt mondom csak – lázalmát valósította meg. Mégis, ha a csak rekonstruálható eredeti Händel-előadásnak és Kovalik Balázsénak a hatását, mechanizmusát és szándékait vizsgáljuk, úgy tűnhet, a két mű igenis vérrokona, de legalábbis nagyon közeli ismerőse egymásnak. Händel hedonista volt, és mint Winton Deantól is tudjuk, számára a műélvezet valódi élvezetet, szélsőséges, buja, vad örömeket is jelentett. Azt várta egy előadástól, hogy gyönyörködtesen, nevettesen meg, varázsoljon el, mint Seherezádé. Kovalik alap gondolata szerint a romantikus repertoáron csámcsogó operafogyasztót merőben szokatlan, üdítő zamatokkal, számára ismeretlen ízlésvilággal kell meglepni, ha a barokk opera ügyének meg akarjuk nyerni. Ehhez pedig olyan, minden elvontságtól (áthallástól) és intellektuális izgalomtól mentes szórakoztatási formákhoz kell hasonlítania, mint amilyen a képregény és a film. Egy, az *Enigma* című tematikus lap comics-számában olvasható tanulmány a képregény műfaját az óperza művészetig vezeti vissza, és az egyik első képregénynek a – Kovalik rendezésben is feltűnő – Istár kaput tartja. Iszfahán tele van graffitikkal és képregényekkel.

Händel *Serséje* – Kovalik Balázs az eredeti nyelvnél fontosabbnak tekinti a játékot – megbukott a bemutatón. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a maga korában legalább olyan vad képzeletjátéknak és a King's Theatre-ban szokatlanul újító darabnak minősült, mint Kovalik barokk operához szoktatni kívánó rendezése ma. Händel éppen a megmerevedett szabályok, az énekesek önkényuralmát szolgáló *opera seria*, a divat, de a nézők elvárásai ellenében is alkotta művét. Már önmagában az, hogy a *primo uomót*, vagyis az első számú sztárt (akkor: Caffarelli) a platánfához intézett szerelmi vallomásával neveltségessé teszi (ez az ária a *Largó*ként ismert „*Ombra mai fu*”), botrányt okozhatott, és akkor még nem is beszélünk arról, hogy a mű

szerkezete – a da capo áriák rövidítése, a recitativók megszakítása ariosókkal, és olyan buffa-elemek, mint a főhős nő kiszólása a közönséghez vagy Elviro virágárus jelenete – milyen szokatlan lehetett a *Serse* bemutatóján. Mindezek a *beggar's banquet* stílushoz közelítették a művet, és ez nem kis megütözést kelthetett – legalább akkorát, mint amekkorát Kovalik rendezése tíz évvel ezelőtt keltett volna. Ma már a DVD-ken, a Mezzo Televízió és a nagy Händel- (Rameau-, Lully-, Gluck-) rendezéseken nevelődött operanézők – ha magukban követelnek is konzervatívabb előadásokat – nem hökkennek meg ennyire. Kovalik *Xerxésze* valóban botránykő, ahogy Peter Sellars *Giulio Cesaréja* is az volt, és ugyanazért, amiért az: mert – bár mentes minden aktuálpolitikától – nemcsak aktuális, de provokatív is, amennyiben nem csupán a szöveget (azt modernizálva és átírva), de az operába járók összes elvárását is szétcincálja. *Xerxész*ének nincs magvas mondanivalója, mélyrétegeiben nem rejt, és nem is akar rejteni – szemben egyébként a *Fidelióval* – filozófiát. Kovalik rendezésének paradoxona az, hogy éppenséggel egy opera felhasználásával mutatja meg: az operának mint szórakoztató műfajnak az ideje végleg lejárt, és helyébe más népszórakoztatási médiumok léptek. E népnek film és *képregény* kell. Comics és komédia. Revü. És valóság-show.

Mindezekből számos elemet Kovalik be is emel az előadásba (ahogy annak idején Händel emelt be a *seriába* buffa-elemeket). Nem azért épít ezekre a médiumokra, mert ezek annyira maiak, hanem mert ezek fejezik ki a ma emberének érzelmeit, udvarlási és egyéb szokásait – világlátását. Kovalik Balázs kommentárjában is hangsúlyozza, hogy az sms-ben szakítókról és chat-szobában udvarlókról beszél *Xerxész*ével. Azokról és azokhoz. Ezt hívják igényes szórakoztatásnak. Igényes: mert minden pillanata átgondoltságról, évek munkájáról tanúskodik, egyetlen utalása sem lóg a levegőben, minden képe nagyon kitalált, megrendezett, olyan, mintha – filmes hasonlatnál maradva – egy hosszú snittet látnánk, ahol mi döntjük el, mire svenkelünk, mi élesedik ki. A kivágás egésze lenyűgöző, minden egyes szekvencia olyan gazdag, mint egy *blockbuster* filmé. Ha négy graffiti látható a falon – egy tanké, egy repülő, egy hajóé és egy piros kabrió sportkocsié –, akkor biztosak lehetünk abban, hogy mind egyik járműnek fontos szerepe lesz. Ahogy van értelmük a farszi feliratoknak a falon, úgy lesz értelme a kikötőt idéző képnek és az autópályadarabnak látszó

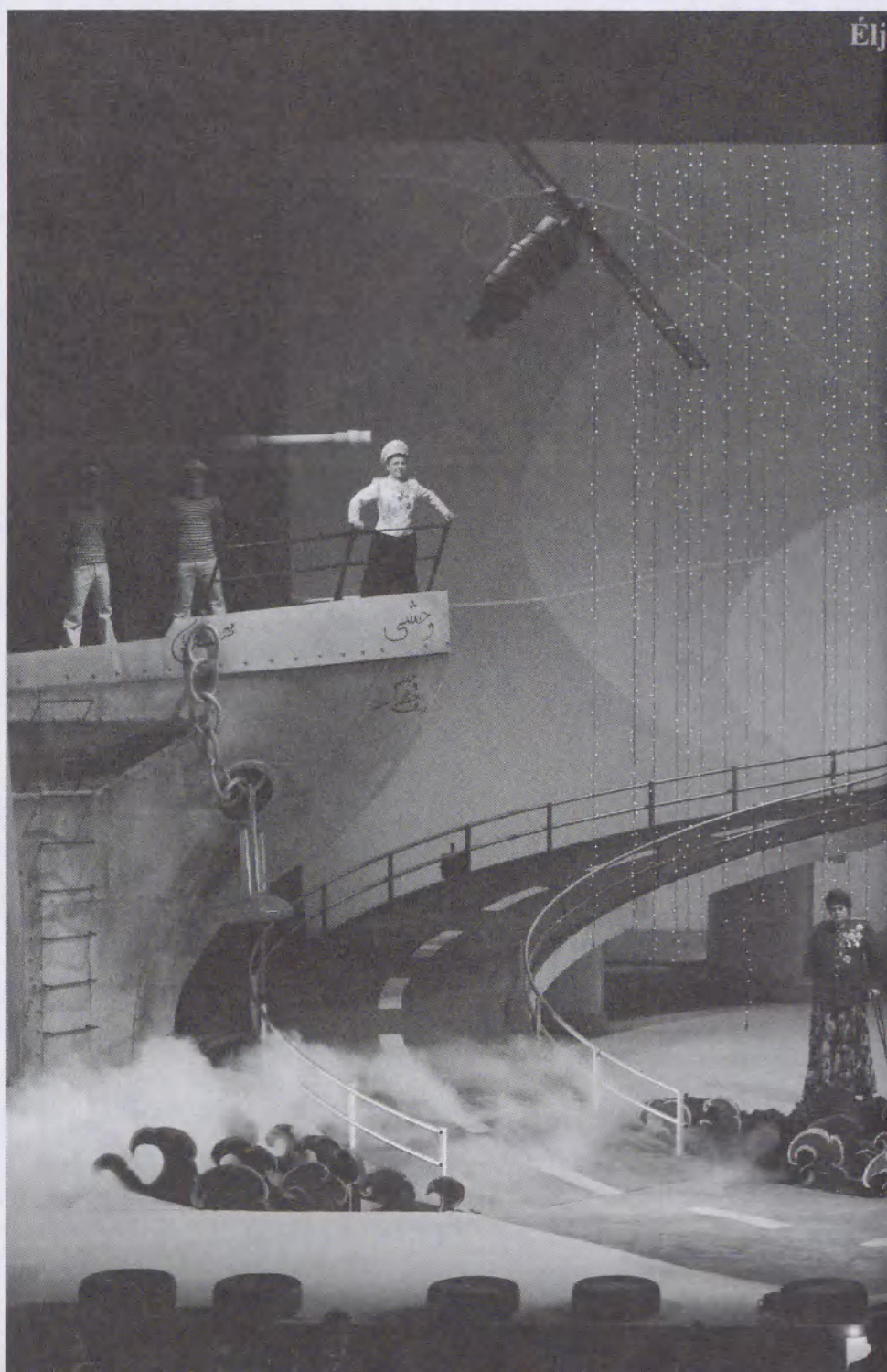
FENT: Kertesi Ingrid (Romilda) és Bazsinka Zsuzsanna (Atalanta)

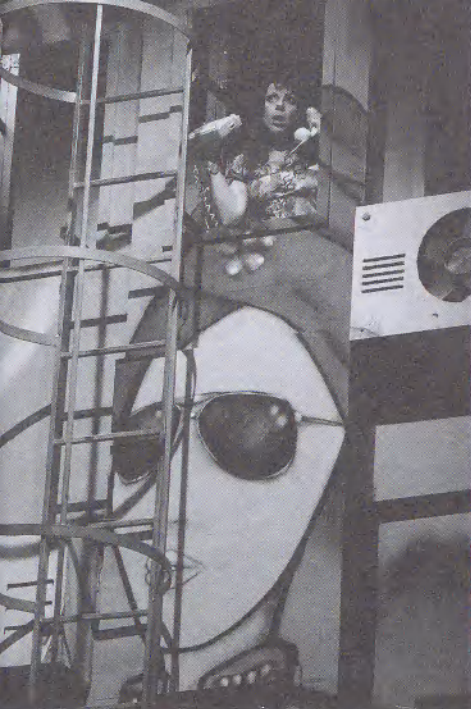
útnak (amely a második rész elején válik az Európát és Ázsiát összekötő híddá).

Kovalik *Xerxésze* egy képzeletbeli Perzsiában játszódik: olyan mai ikonok idéződnek meg, mint Szaddám Huszein kivégzése, Banksy graffitije, Nike cuccok, az emósok, az amerikai gettó világa (a *West Side Story*val együtt) és annak hősei: kosarasok és rapperek, Gróf Balázs képregényfigurája, a láncfűrész pingvin, Guantánamo és az öngyilkos merénylők. E zavarba ejtően gazdag világ alapja az ironia. Kovalik nem kigúnyol, hanem mintha mosolygós elégedetlenséggel nézne körbe e mobil és információ meghatározta világban, és csodálkozva állapítaná meg, hogy az mily borzalmasan és lenyűgözően színes. Nem a jelenetek számítanak, csak a poénok; minden akció egy poénra (olykor egy poén egyenlő egy nyúllal) fut ki. Behízelt vicces Kovalik rendezése, ám bár éppen mert nincs is mélyrétege, második alkalommal már kissé unalmasabb. Ebből következően a szkeccsek száma messze meghaladja a megható jelenetekét, abból mindössze csak egy akad: amikor a „*Quella che tutte fe*” alatt Arszenész egy nagy fekete függönyt húz át a színen.

A rendezésen nem érezni, hogy hazánkban nincs hagyománya a barokk operának, ezzel szemben a zenének minden momentuma, minden megszólaló árulkodik róla.

Kiváltképpen a felére húzott, igyekvő zenekar, melynek tagjai egyszerűen nem tudtak még ennyi idő alatt bizonyos fogásnemeket elsajátítani. A bemutatón ráadásul elhangolódott a csembaló, így a recitativók kísérete nemegyszer véresen kínos volt. Oberfrank Péter helyenként nem tudta összefogni az együttest, a hibákat az általam hallott második előadásra korrigálta, és már csak a fúvósoknak tehetett volna szemrehányást.

Schlier Kata felvételei

Az énekesek, járatlanok lévén a barokk stílusban – a hangfajuk miatt kivételnek tekinthető kontratenoroktól eltekintve –, küzdöttek a szerepekkel: az első szereposztás Xerxésze, Meláth Andrea nem tudott koloratúrákat énekelni, azokat vagy kihagyta, vagy aspirálva énekelte, vagy vibratóval pótolta, és alig valamivel nyújtott többet a második szereposztásban Várhelyi Éva. Mindketten adósak maradtak azzal, ami miatt a „*Crude furie degli orridi abissi*”-t barvúráriának lehet nevezni. Kellemes meglepetés volt Kertesi Ingrid, akit Fodor Gabriella Romilda szerepében csak színészként múlt felül. Kertesi fiatalos volt, könnyed, és – bár a látszat ellene szólt – brillírozott a szerepben. Bárány Péter (Arszame-nész) hangját olykor alig lehetett hallani, olykor kifejezetten hamis volt, a második szereposztásban Birta Gábor viszont a *Xerxész* legnagyobb felfedezése: uralta a színpadot, hangja rendkívüli, alig érezni, amikor falzettbe csúszik át, magasságai tiszták, a stílusban otthonos. Wiedemann Bernadett hangja ezen az estén nem volt meggyőző (koloratúrárt ő sem tud), ahogy Fodor Beatrixé (Atalanta) sem, viszont belőle áradt a darabhoz elengedhetetlen elementáris életvidámság és erő. A második szereposztásnak mind Atalantája – Bazsinka Zsuzsanna –, mind Amasztrisza (Kovács Annamária) halványabb volt. Kálmán Péter Elviro szerepében szintúgy, inkább csak színészként lehetett értékelni. Hábetler András viszont Fried decens nyikhajtságát sem tudta hozni.

A műholddal – élő közvetítést imitálva – megspékelt, rikítóan narancssárga, majd újabb rikító színekre váltó háttérért és a fantáziagazdag járművekért Horesnyi Balázs volt a felelős. A perzsa bugyogókat trendi holmikkal vegyítő ruhákat Benedek Mari tervezte. A sokszor gyengélkedő, széteső tánckarnak a mai táncokat idéző – kissé banális – koreográfiát Venekei Marianna tanította be.

Tünetértékű, hogy a kiváló magyarítás egy rajzfilmes – Csákovics Lajos – munkája.

Csillag Pál felvétele

Xerxész, éljen, éljen!

GEORG FRIEDRICH
HÄNDEL: XERXÉSZ
(Magyar Állami
Operaház)

Szövegíró: Niccolo Minato nyomán Silvio Stampiglia.
Fordító: Csákovics Lajos és Kovalik Balázs. **Díszlet:** Horesnyi Balázs. **Jelmez:** Benedek Mari. **Koreográfus:** Venekei Marianna. **Karigazgató:** Szabó Sipos Máté. **Karmester:** Oberfrank Péter. **Rendező:** Kovalik Balázs.

Szereplők: Meláth Andrea/Várhelyi Éva, Bárány Péter/Birta Gábor, Wiedemann Bernadett, Kovács Annamária, Fodor Gabriella/Kertesi Ingrid, Fodor Beatrix/Bazsinka Zsuzsanna, Kálmán Péter/Hábetler András, Fried Péter/Hámori Szabolcs.